

BEVEZETŐ

NÉMETH GABRIELLA

*Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda
Vezérigazgató*

1869. március 25-én megalakult az első fordítóosztály

150 éve annak, hogy 1869. március 25-én a Magyarországi Rendeleték Tárában megjelent a m. kir. belügyministeriumnak 1869. évi mart. 25-én 277. szám alatt kelt, valamennyi törvényhatósághoz intézett értesítvénye arról, hogy „*a magyar királyi miniszterelnökségnél egy központi fordítói osztály állíttatott fel*” és „*a fordítások díjak mellett eszközöltetnek*”.¹ Azt követően történt eme értesítvény kiadása, hogy a magyar királyi minisztertanács 1868. október 13. napján tartott ülésén 1. napirendi pontként elfogadta Kandó Kálmán miniszteri tanácsos előterjesztését a miniszterelnökségnél szervezendő központi fordítási osztályra vonatkozóan.² Az OFFI 2018-ban részletes levéltári kutatásba kezdett annak érdekében, hogy méltóképpen emlékezhessünk meg szakmai elődeink egykori munkájáról. Számos okirat tanúskodik szakmai jogelőd szervezetünk tevékenységéről, szervezeti felépítéséről, legfontosabb munkáiról és vezetőinek hitvallásáról. Az első fordítóosztályon összesen hét fő dolgozott: öt fordító, egy hivataliszt és egy szolga.³ A gyöngybetűkkel írt rendelet az Országos Levéltárban tanúskodik arról, hogy a pesti egyetem szakmailag elismert, köztekintélynek örvendő filológiai professzorára, Ferencz József-re bízta akkor a feladatot, aki 1878-ban bekövetkezett haláláig volt a Központi Fordító Osztály vezetője.⁴

E kutatómunka során kiviláglott, és egyben vigasztaló volt számunkra, hogy az állami fordítást végző szolgáltató – legyen az központi fordítóosztály vagy részvénytársaság – akkori és mostani problémái hasonlóak. Már ebben az időben is minden miniszteriumnak volt külön fordítói csapata vagy olyan alkalmazottja, aki beszélt idegen nyelveket, és le tudott fordítani szövegeket, ha gyors munkára volt szükség. (Mai ismereteink szerint is számos intézménynél, minisztériumnál vannak fordító vagy tolmács tevékenységre hadra fogható kormánytisztviselő munkatársak, és ezért egy-egy fordítóirodai felmérésben, piackutatásban a teljes fordítói szolgáltatói kör nem feltérképezhető az

1 Forrás: Magyarországi Rendeleték Tára 1869. II. március 25. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1869/?pg=239&layout=s (Letöltés: 2019. január 7.)

2 https://www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszo?ref=TypeDeliverableUnit_91c86d02-d4b4-4356-852a-79efc3a9f912&tenant=MNL (Letöltés: 2018. november 27.)

3 In: Magyarországi Rendeleték Tára 1869. II. kötet. március 25.

4 In: A 100 esztendő fordítóiroda. Budapest: OFFI. 1869: 28.

ilyen, állásban dolgozó, de önálló szolgáltatóként nem megjelenő személyi kör miatt. E „szolgáltatók” minőségbiztosítása és képzése hivatalosan ma sem megoldott.) És egykor olyan fordítói munkák miatt kellett Ferenc Józsefnek is magyarázkodnia, amit nem is az általa vezetett állami fordítóosztály végzett el. A professzor számos nyelven beszélt (magyar, latin, olasz, oláh, francia, angol, olasz, német, holland, óbolgár, újbolgár, szlovén, szerb, horvát, cseh, tót, orosz, lengyel), a Monarchia szinte minden nemzetiségének nyelvén, kitűnő szakember volt, s a közigazgatás útvesztőjében is el tudott igazodni.

Később, 1873-tól a fennmaradt levéltári iratokban is láthatóan megnyirbálták a Központi Fordító Osztály tevékenységi körét, amikor Szláv József miniszterelnök Kandó Kálmán miniszteri tanácsos közvetlen felügyelete alá helyezte ezt a szervezeti egységet.⁵ És bár az első fordítási osztály magas színvonalon teljesített, az itt dolgozók tudományos felkészültséggel is rendelkező személyek voltak, munkájukat elismerték, hiszen titkári, fogalmazói besorolás szerint kapták bérüket, mégis – miután formailag ugyan megmaradt az osztály önállósága – a későbbiekben már Kandó tartotta a kezében az ügymeneteket, s Ferencz József csak a szakmai kérdésekben dönthetett.

A központi fordítóosztály 38 év után, 1907-ben került át a Belügyminisztérium szervezetébe, továbbra is külön szervezeti egységként, osztályként tovább működtetve.⁶ A Belügyminisztérium fordítóosztálya Budapest székesfőváros területén legfeljebb 4, a vidéken pedig legfeljebb minden vármegye székhelyén és minden törvényhatósági joggal felruházott városban egy-egy felvevőhelyet létesíthetett. Így a mai OFFI ügyfélszolgálatának nyomait is megtaláltuk a kutatás során.⁷

Fordítóosztály, gazdasági iroda vagy részvénytársaság?

Láthatjuk, hogy az első 80 évben állami fordítóosztályként közszolgálati, állami költségvetési gazdálkodású szervezeti formában működött a feladatellátás, később, a második világháború után, 1949-től kezdve önálló intézménnyé alakult,⁸ az igazságügy-miniszter felügyelete alatt ugyanis létrehozták az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodát, amely költségvetési szerv volt, személyi és dologi kiadásairól az igazságügyi tárca költségvetésének keretében külön alcím alatt kellett gondoskodni. Az OFFI 1994-ben alakult

5 In: A 100 esztendőös fordítóiroda. Budapest: OFFI. 1869: 26.

6 A magyar királyi igazságügy-miniszternek 9.307/1907. I. M. számú rendelete a *m. kir. miniszterelnökségben felállított fordító osztálynak a m. kir. belügyminisztériumba áthelyezése* tárgyában és a *belügyminisztériumban felállított fordító osztályról* szóló, 8.892 B. M. eln. számú körrendelettel.

7 A magyar királyi belügyminiszter 1927. évi 156.198. számú rendelete a *közigazgatási eljárásban használható hiteles fordítások a belügyminisztérium fordító osztályának szervezete és a magán-fordítóirodák működésének szabályozásáról*, amely célul tűzte ki országos hálózat létrehozását.

8 A 4234/1949. (IX. 15.) MT-rendelet alapján alakult meg az OFFI elődje, a gazdasági iroda, amely valójában átvette a fordítóosztályon dolgozó munkatársakat és az iroda eszközeit is, akik a gazdasági iroda megalakítása utánól kezdve itt látták el változatlan feladataikat. A rendelet megállapította, hogy az iroda székhelye Budapest, de a szükséghez képest vidéken is létesíthet kirendeltségeket, és a magyar címet használhatja hivatalos pecsétjén.

át állami tulajdonú gazdasági társasággá, ettől kezdve a szervezetére, működésére és díj-szabására vonatkozó normákat már nem jogszabály, hanem a tulajdonosi joggyakorló tudtával és jóváhagyásával kiadott belső szabályzatok határozzák meg, 2006 óta pedig kizárólagos állami tulajdonban álló, zártkörűen működő részvénytársaság.

Többféle modell, többféle szerep keretezte be az állami fordítószolgálat működését, mégis a szakmaiságot ugyanazok a vezérelvek jellemzik egykor és most. Az etikus működés nézőpontjából ugyanis nem lehet jelentősége annak, hogy egy adott közfeladatot vagy közszolgáltatást, így a közfeladatként ellátott nyelvi közvetítői feladatokat – mint amilyen a hiteles fordítás és az igazságügyi tolmácsolás, amelyek az OFFI fő feladatait képezik 150 évvel a fordítóosztály létrejöttét követően is – arra jogosított köztestület, kamara vagy éppen névjegyzékbe foglalt igazságügyi szakértők vagy fordítók, esetleg 100%-ban állami tulajdonban lévő gazdasági társaságban megbízott munkavállalók vagy alvállalkozók látnak-e el. Úgy is tűnhet, hogy a hetven évvel ezelőtt létrehozott Országos Fordító Iroda mint gazdasági iroda szervezeti megjelenésében „elhagyta” a közszolgáltatást, mivel önálló gazdasági entitásként került megformálásra. Ugyanakkor ne feledjük el, hogy a gazdasági iroda élén igazgató állt, akit az az illetékes miniszter (jelen esetben az igazságügy-miniszter) nevezett ki, a gazdasági iroda személyzetét az igazgató alkalmazta, akik mindannyian akkor még közalkalmazottak voltak.⁹

Magyary a közszolgálat meghatározásakor két fontos vonást emel ki: a magánjogi viszonyokkal ellentétben a közszolgálat kinevezéssel jön létre, és az alkalmazottól teljes hűséget és odaadást, a tőle telhető legjobb teljesítményt kíván.¹⁰ A közszolgálati alkalmazottak általában olyan szerveknél dolgoznak, amelyeket a köz (az állam, az önkormányzat) tart fenn részben vagy egészben (tehát költségvetési szervek), s ezek, illetve alkalmazottaik a köz érdekében vett feladatokat látnak el, közszolgáltatásokat biztosítanak.¹¹ Az OFFI jelenleg zárt körű részvénytársasági formában működik, dolgozói nem kormánytisztviselők, és nem is közalkalmazottak, mégis az állam által jogszabállyal ráruházott feladatokat lát el, így közszolgálatosságának fenntartása továbbra is indokolt, és az elmúlt években sem vált szükségessé egy esetleges nonprofit jellegű vagy a korábbiakhoz hasonló költségvetési gazdálkodási működési formára visszaváltás. Tudva, hogy az OFFI munkavállalói és együttműködő partnerei a közszolgálat Magyary-féle első feltételének (kinevezés) nem felelnek meg,¹² a 2014–2018 között az Igazságügyi Minisztérium szakmai és

9 A gazdasági irodákról szóló 1949. évi 11. törvényerejű rendelet.

10 Magyary Zoltán 1942. Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. század államában. A magyar közigazgatás szervezete és működési rendje. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 387.

11 György István – Hazafi Zoltán szerk. 2018. Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 20.

12 A zrt. munkavállalói a társasággal megkötött munkaszerződés alapján és nem kinevezés alapján látják el feladataikat. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy bár az állami tulajdonú gazdasági társaság dolgozói a hatályos jog szerint munkaviszonyban állnak, és rájuk a munkatörvénykönyv szabályai irányadók, azonban a két világháború közötti Magyarországon és számos európai országban ma is közszolgálati dolgozónak számítottak, illetve számítanak, mint például a közlekedési, a csatorna- vagy a postavállalatok dolgozói.

tulajdonosi felügyelete alatt modernizált OFFI működésében továbbra is sikerült az egykori miniszterelnökségi központi fordítóosztályt is jellemző közszolgálati hűség és lojalitás kultúráját és más, tipikusan a közszolgálatot jellemző, de a magánpiaci viszonyokban nem mindig elsődleges morális elvek tudatos megtartását – pl. politikamentesség – áttemelni a napi működésbe.¹³ Hiszen a kiszolgált ügyfél és az igazságügybe vetett közbizalom oldaláról tekintve a 21. században is – a digitalizáció mindenki felé globálisan egyformán felmerülő modern követelményein túl – legalább három alapvető elvárás áll fenn a fordítóirodák, a magánszemély (ún. szabadúszó) fordítók, tolmácsok és az állami fordításszolgáltató irányába: a minőségi szolgáltatás hibátlan és etikus nyújtása; az ígért határidőben, az eljárást nem elhúzva; elérhető, arányos áron.

A fordítás mint közfeladat: piaci és közszolgálati tevékenység

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. az állam által létrehozott olyan gazdasági társaság, amely állami közfeladatot lát el, és jogszabályban részletesen szabályozott tevékenysége során közhitelű, teljes bizonyító erejű közokiratot bocsát ki.¹⁴ A hiteles fordítás, a fordítás hitelesítése, a hiteles másolat készítése vagy a bíróságnak, ügyészségnek és a nyomozó hatóságnak végzett tolmácsolás az Alkotmánybíróság határozata szerint sem gazdasági tevékenység, hanem egy állami feladat ellátása, amelyet a jogi és természetes személyek díjazás ellenében vesznek igénybe. A szakfordításról és a tolmácsolásról szóló rendelet¹⁵ szerint az OFFI Zrt. a feladatai ellátása során a Magyar Köztársaság címerével ellátott okiratot (nyomtatványt) és körbélyegzőt használ. Az OFFI közfeladati köre ugyanakkor ennél még bővebb is, hiszen a fordítói és tolmács tevékenységek kiegészülnek jogszabályfordítással,¹⁶ lektorálással és egyes állampolgársági ügyekben végzett nyelvi szakértői tevékenységgel is.¹⁷ A közfeladatok köre természetesen változhat, így például az OFFI által épített jogi- és közigazgatási terminológiaépítő tevékenység is reményeink szerint egyszer majd bekerülhet a 2019-ben felállítandó közfeladat-kataszterbe is. Mindemellert folyamatosan meg kell felelni a gazdasági társaságokra irányadó törvényi, pénzügyi, etikai elvárásoknak is.

Íme, szépen kiviláglik a kedves Olvasó előtt, hogy mennyi fajta probléma vetődhet fel egy fordításszolgáltatói működésben, legyen szó bármilyen szervezeti formációról. Hiszen a jogszabályok által bekeretezett működésben jogértelmezési kérdések napi szín-

13 Amely nemcsak az Igazságügyi Minisztérium mint alapítói joggyakorló által jóváhagyott több évet átfogó intézményfejlesztési stratégia egyes célkitűzéseiben manifesztálódik, hanem az OFFI saját hatáskörében megújított szakmai etikai kódexén keresztül is megvalósul.

14 354/B/1995. AB-határozat.

15 24/1986. (VI. 26.) MT-rendelet és végrehajtásáról szóló 7/1986. (VI. 26.) IM-rendelet 5. § (6) bekezdése.

16 10/2015. (V. 29.) IM rendelet 4. § és a 338/2011. (XII. 29.) Korm. rendelet 2.§ (4) bek.

17 1993. évi LV. tv. végrehajtására kiadott 125/1993.(IX. 22.) Korm. rendelet 13/A. §.

ten felmerülnek, szükség szerint bizonylati és okiratismereti dilemmákra kell választ adni, a közigazgatási kérdésektől sem mentes a mai OFFI működése, nyelvi ellenőrzési vagy gazdálkodási kérdések, szakmai minősítési elvek kialakításának feladatellátási kockázatai folyamatosan kezelendő, és még sorolhatnánk. A szervezet mindenkori vezetői előtt gazdálkodási, szabadpiaci, jogi és közigazgatási kihívások egyaránt tornyosultak és tornyosulnak ma is. Az állami fordításügy elmúlt tizenöt évtizedében a kezdeteken kívül is volt olyan, több évtizedet is felölelő időszak, amikor a szakma által nagyra becsült szakfordító szakember vezette a hiteles fordításokat végző és koordináló szervezetet.¹⁸ A nem szakfordító vezetők között pedig számosan voltak jogászok,¹⁹ e jogi tudás pedig valóban indokolt a közigazgatás említett „útvesszőinek” gyors megértéséhez, melyek az állami fordítási feladatok ellátása során felmerülhetnek, és amelyek a Miniszterelnökséghez vagy az Igazságügyi Minisztériumhoz való szervezeti összetartozással, közigazgatási vagy tulajdonosi alá- és fölrendeltséggel együtt járnak. Ilyen értelemben véve és a jog által keretezett közfeladat ellátásból is adódóan ennek az állami szervezetnek a feladatai atipikusak, és a mai szervezet vezetése sem klasszikus menedzseri állás.²⁰

A fellelhető korabeli okmányok és minisztériumi iratok beszámolóí szerint az osztály szakmai vezetőjét végtelen szomorúsággal töltötte el az 1800-as években, amikor a minőség helyett az olcsó fordításokat részesítették előnyben, s hogy az elismerés helyett olykor megszorítások következtek. Lelki közösséget érezek emiatt Ferencz József professzor úrral, mert napjainkban is a működés fókuszába a közszolgáltatóság megtartása mellett elsősorban a fordítások, a nyelvi közvetítés minőségét kell helyeznünk. Amennyiben ugyanis az állami, igazságügyi hivatásrendi szolgáltatók a feladatellátásban, a fordítás és tolmácsolás kiváló, magas minőségének teljesítésében hibáznak, ennek következtében végső soron az igazságügybe vetett közbizalom is sérülhet. Mindemellé egy modern részvénytársasági működésben további egyéb tényezők merülhetnek fel a fordítási minőségen kívül olyanként, melyek a fordítókkal és a fordítóirodával szembeni elégedetlenségre okot adhatnak. A megfelelő árképzés, a panaszkezelés, az önkéntes jogkövetés vagy az udvarias kommunikáció és a hibamentes ügyfélkezelés mind-mind ilyenként tekinthető, és az Igazságügyi Minisztérium alá tartozó állami társaságként e területeken sem vétkezhet az állami szolgáltató anélkül, hogy ne okozna hírnévromlást az őt felügyelő szaktárca irányába is. A minőségi megújítást célozta az OFFI egyik 2018. évi központi projektje, melynek sikeres voltát mi sem bizonyítja jobban, minthogy a Bureau Veritas minősítő szervezet egy alapos integrált tanúsítás végén kiadta a megfelelőségi tanúsítást arról, hogy

-
- 18 1980–2009 között Szappanos Géza elismert tolmács, szakfordító 29 évig állt az OFFI élén, aki orosz, szlovák, cseh, szlovén, horvát, illetve angol nyelven értett, dolgozott, l. <http://www.multi-lingua.hu/30ev/A-Multi-Lingua-attorest-jelentett-a-szakmaban/> (Letöltés: 2019. január 7.)
- 19 2010–2018 közötti vezetők esetében többségében a jogász végzettség volt jellemző.
- 20 A profittermelő és a szabályos gazdálkodást és joggyakorlást segítő közgazdasági, személyzeti, kontroll- és más tipikus menedzseri ismeretek mellett napi szinten akár több idegen nyelv ismerete is indokolt, valamint közigazgatási egyeztetési készségre és közszolgálati vezetői attitűdökre is szükség mutatkozik.

az OFFI munkafolyamatai mind az ISO 9001:2015, mind pedig az ISO 17100:2015 szabványoknak megfelelnek az országos irodahálózat egészét tekintve.

Zárógondolatok

Az állami fordítóiroda működése szép példája annak, hogy létezhet egy igényes kompromisszum a magánpiaci gazdasági társaságokra vonatkozó elvek és normák által meghatározott nyereséges működés és a közszolgálati szemléletmód között, amely akár még egy konkrét, a felek számára elsődlegesen kötelező magánjogi dokumentum, a szolgáltatás, a feladatellátás során keletkező szerződés konkrét tartalmában is megjeleníthető.²¹ És tényleges szervezeti jogutódlás nélkül, de a közszolgálati örök etikai elveinek megtartásával lehetséges mindazon szellemiség átörökítése, amely az 1869-es állami és magyar nyelvi tradíciókat jellemezte – például a nyelvi hagyományok ápolása, jó minőségű nyelvi tartalmak előállítás, közérthető és szép magyar nyelven írott jogi és közigazgatási iratok készítése stb. –, és amelynek megőrzése a digitális és elektronizált új világban is értéktéremtő, és nyelvi veszteségek okozásától tart távol bennünket.

150 éve annak, hogy a Magyarországi Rendeleték Tára tudósított az állami fordítóosztály létrejöttéről, és csak néhány hónapja annak, hogy az OFFI mint állami fordítószolgáltató szervezet legutóbbi intézményfejlesztési stratégiájában foglalt három nagyon fontos értéktéremtő cél megvalósult:²² 1. a hazai jogi és közigazgatási terminológiafejlesztés ma már az OFFI központi feladatainak egyike; 2. a hiteles fordítások elkészültét és minőségének fejlesztését a modern digitális megoldások áthatják; 3. minde mellett pedig az OFFI Akadémia tervezett képzései támogatják az állami fordítóirodával együttműködő több mint 500 fordító, lektor, tolmács és terminológus minőségi munkavégzését.

-
- 21 Németh Gabriella: Közszolgálat és magánjog találkozása az állami fordítóiroda online általános szerződési feltételeiben. In: Horváth, Ildikó (szerk.) *TransELTE 2018*. Proceedings of the 20th International Translation Studies Conference organised by the Department of Translation and Interpreting of ELTE University (22–23 March 2018, Budapest, Hungary) / Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke 20. nemzetközi fordítástudományi konferenciájának előadásai (Budapest, 2018. március 22–23.). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó (előkészületben).
- 22 OFFI Zrt. 2018 decemberében zárta le a 2016–2018 közötti időszakot átölelő középtávú intézményfejlesztési stratégiájában foglalt projekteket és célokat.

Az OFFI szakmai jogelődje, a miniszterelnökségi fordítóosztály létrejötté majd száz évvel megelőzte korát, illetve Európa hasonló intézményeit. Az egykori fordítóosztály és az utódjaként létrehozott költségvetési intézmény mint iroda²³ sem csupán a közszolgálatban foglalkoztatott hét fővel dolgozott, akkor is már a munkájukat több száz fordító segítette a maihoz hasonlatos szerződéses együttműködésben.²⁴ Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. tevékenységét napjainkban nemcsak a minőségbiztosítási törekvések hatják át, hanem a 2018. év szakmai mottójaként megfogalmazott „közszolgálat és biztonság” elveinek érvényesítése is. Az okiratbiztonsági, a közbizalom-biztonsági vagy éppen a GDPR-nak megfelelő adatvédelmi és adatkezelési biztonsági kérdéseket egyaránt értjük ma már a biztonságra törekvés alatt a társaság tevékenységében. És a szervezet mindenkori vezetője is végtelenül szomorú kell hogy legyen, ha olyan törekvéseket tapasztal újra és újra, melyek az olcsó és/vagy a rossz minőségű fordításban érdekeltek, így tehát Ferencz József filológiai professzor szellemi hagyománya is tovább él az OFFI célkitűzései közt.

A hagyomány és a modernitás igen jól megférnek egymás mellett, hiszen a 19. századi hagyományokra és szándékokra bátran építkezhetünk, ugyanakkor a 21. század modern kihívásaira – mint például a globalizáció, a digitalizáció vagy a technológiai fejlődés – egy 150 éves szakmai hagyományokkal rendelkező patinás állami szervezetnek is professzionálisan kell reagálnia.

23 4234/1949. (IX. 15.) MT-rendelet.

24 Az egykori belügyminisztérium fordítóosztályának alkalmazottait át kellett venni az iroda létszámba. Az iroda az igazságügy-miniszter felügyelete alá került, élén az igazságügy-miniszter előterjesztésére a magyar népköztársaság minisztertanácsa által kinevezett igazgató állt; „személyzete” kinevezett és szerződéses fordítókból, valamint a szükséges kezelő személyzetből állt, amelynek létszámát a pénzügyminiszter az igazságügyminiszterrel egyetértve állapította meg.